

Antisemitismin esiintymisestä Suomessa

Vielä 1980-luvun loppupuolella juutalaisen seurakunnan puheenjohtaja Wolf Davidkin mainitsi tervehdyssanoissaan “Juutalaisuus Helsingissä” -näyttelyn avajaisissa: “Huolimatta siitä, että juutalaisia on vähemmistönä aina kohdeltu suopeasti, olemme tänä päivänäkin kokeneet, että **suomalaisten kanssaihmistemme keskuudessa vallitsee hyvin yleisiä harhaluuloja juutalaisista**, meidän uskonnostamme ja ennen kaikkea meidän traditiostamme. Tästä löytyisi paljonkin kerrottavaa, sekä groteskia että ehkä tragikoomistakin ...” (Shalom nro 1/1987)

Nykysuomen sanakirjan mukaan sanalla “juutalainen” on kielessämme myös **halveksiva merkitys** – toisin kuin esim. sanojen “suomalainen”, “ruotsalainen” jne. kohdalla: ... *juutalaisista liikemiehistä, koronkiskureista jne. heidän ahneuttaan, viekkauttaan jne. ajatellen; vastaavasti yleensä ahneesta ja petkuttavasta liikemiehestä tai muusta henkilöstä ... Pettää kuin j. On se aika j. Semmoinen kitupiikki ja j. – olen koonnut rahaa kuin harjukas ja j.* (Nykysuomen sanakirja, osa II, Kolmastoista painos, WSOY 1992)

Kristinuskoon kääntyneiden juutalaisten oleskelusta Suomessa on tietoja jo 1600-luvulta lähtien, mutta juutalaisten uskon harjoittaminen ei ollut maassamme mahdollista edes Ruotsin vuoden 1782 juutalaisohjesäännön perusteella. Suomen erotessa Ruotsista 1809 jäivät maassamme voimaan perustuslait, joiden mukaan kaikkien Suomen kansalaisten tuli olla luterilaisia. **Suomen viranomaiset omaksuivat kannan, että juutalaisia ei saanut asua maassamme. Vuonna 1831 kenraalikuvernööri Zakrevski karkotti maassamme olleet juutalaiset.** Kielloista huolimatta jonkin verran juutalaisia pääsi jatkossakin maahamme. Vuoden 1858 asetuksen mukaan sotapalveluksesta kotiutetut Venäjän alamaiset saivat uskontoonsa katsomatta oleskella perheineen Suomessa. Tästä johtuen seuraavina vuosikymmeninä Suomen juutalaisväestö kasvoi muutamalla sadalla.

1880-luvulta lähtien **senaatti ryhtyi kiristämään uudelleen juutalaisten asemaa ja vuonna 1888 myös karkottamaan juutalaisia maastamme.** Arvostelun johdosta jo 1889 tehtiin tosin joitakin myönnytyksiä, jotka kuitenkin merkitsivät juutalaisille yhä **rajoituksia**: nimeltä mainittuja juutalaisia sai jäädä toistaiseksi maahamme, mutta he saivat **asua vain tietyillä paikkakunnilla. Juutalaisten lukumäärä putosi muutamassa vuodessa jyrkästi.** Virallisesti vuoden 1889 säädös oli voimassa vuoteen 1918 asti, vaikka vuosisadan vaihtuessa oleskelulupien tarkistaminen ja uudistaminen olikin jäänyt pois käytöstä.

Juutalaisilla oli **oikeus harjoittaa kauppaa**, kun taas **muut ammattikunnat olivat heiltä suljettuja.** Toisen sortokauden aikana maamme juutalaiset saivat **uusien karkotusmääräyksiä**, ja ensimmäinen maailmansota aiheutti lisäongelmia juutalaisille: Kuten muualla Venäjän keisarikunnassa **heidän luottavuuttaan epäiltiin myös Suomessa**, mikä johti **kontrollitoimiin ja juutalaisten liikkumisrajoituksiin.**

Suomessa myönnettiin juutalaisille **kansalaisoikeudet** vasta tammikuussa **1918 – viimeisenä Euroopan maista.** Maamme juutalaiset olivat joutuneet kamppailemaan yli 45 vuotta vapautuakseen heitä koskevista rajoituksista. Näinä vuosikymmeninä tulivat voimallisina esille myös **juutalaisiin liittyneet ennakkoluulot, ammatillinen kateus ja antisemitismi. Pappissäätö ja talonpoikaissäätö vastustivat jyrkimmin juutalaisten oikeuksia.** Vuosien 1872-97 valtiopäivillä käytettyjen puheenvuorojen kielestä on selvästi nähtävissä antisemitismiä, ei vain pelkkää muukalaispelkoa.

Tarkastellessamme 1920- ja 1930-luvun antisemitismiä Euroopassa meidän on huomattava Suomen osalta: Antisemitismin syntymiselle ei ollut maassamme ymmärrettävää syytä, koska **juutalaiset muodostivat maassamme tuskin näkyvän vähemmistön** (esim. v. 1920 Suomessa oli vain 1468 juutalaista), eikä **heidän yhteiskunnallisessa asemassaan ollut mitään kadehdittavaa** (huom. 1800-luvun karkotukset ja rajoitukset!). Silti suomalaisten ja juutalaisten suhteissa esiintyi tiettyä jännitettä. Suomen vähäiset juutalaiset olivat keskittyneet Helsinkiin, Viipuriin ja Turkuun. Paikallinen kilpailun pelko aiheutti vieroksuntaa. Monet suomalaiset sanomalehdet olivat kärkkäitä leimaamaan yhden rötöksiin sortuneen juutalaisen osalta koko kansan. Juutalaisen leima oli negatiivinen, myös juutalaisten nimitys kuului kuvaan. Itsenäistyneessä Suomessa juutalaisten raskaimmaksi rasitteeksi tuli Venäjän bolshevistiseen vallankumoukseen liitetty juutalaisuus, juutalaisia pidettiin usein osana kommunistista järjestelmää.

Suomessakin julkaistiin **antisemiittistä kirjallisuutta**: suomeksi ja ruotsiksi ilmestyi *Siionin viisaiden pöytäkirjat* (suomeksi siitä otettiin jatkosodan aikana vielä toinen painos) sekä Henry Fordin *Kansainvälinen juutalainen*. Martti Lutherin *Juutalaisista ja heidän valheistaan* julkaistiin suomen kielellä. Kirjan voimakkaan antisemiittiset alkusanat ovat suomalaisen kirjoittamat. Vaikka maailmansotien välisenä aikana toiminut äärioikeistolaisten antisemiittien joukko olikin pieni, **Suomessa ennätti** kuitenkin **vaikuttaa useita puolueita, joiden puolueohjelmaan kuului juutalaisvastaisuus** tai jotka osoittivat sitä ainakin käytännön kannanotoissaan. Lisäksi maassamme oli muutamia antisemiittisiä lehtiä (mm. *Siniristi* ja *För Frihet och Rätt*). **Juuta-**

laisvastaisia äänenpainoja esiintyi aika ajoin **myös kristillisten lehtien**, kuten *Kotimaa* ja *Herättäjä*, **palstoilla**. Juutalaisvastaisuutta oli myös **eräissä kotimaisissa elokuviissa** (mm. *Korkein voitto* sekä elokuvan *Jääkäarin morsian* molemmissa versioissa). Veit Harlanin elokuva *Vallanhimo* sai Suomessa keväällä 1941 hyvän arvostelijavastaanoton. Antisemiittisenä propagandana elokuva oli kielletty mm. Ruotsissa, ja Helsingin juutalainen seurakunta oli kirjoittanut aiemmin keväällä Valtion elokuvatarkastamolle ja pyytänyt elokuvan kieltämistä.

Kun kesästä 1938 lähtien Itävallan juutalaisten pakolaisuus suuntautui osin myös Suomeen, viranomaiset myönsivät oleskeluluvan yli sadalle pakolaiselle Helsingin juutalaisen seurakunnan sitouduttua huolehtimaan pakolaisten toimeentulosta. Muuton jatkuttua viranomaiset kiristivät otettaan, koska ulkomaille matkustettuaan Itävallan juutalaiset eivät enää saaneet palata Itävaltaan eivätkä Saksaan ilman erikoislupaa. **Helsinkiin 19.8.1938 laivalla tulleet 53 Itävallan juutalaispakolaista käännytettiin takaisin Saksaan**. Jo tätä ennen valtioneuvosto oli saanut viiden eri ammattijärjestön allekirjoittaman kirjelmän, jossa vastustettiin oleskelulupien myöntämistä juutalaisille. Kirjelmän mukaan *juutalaisten maahanmuutosta ei tulisi olemaan mitään hyötyä ... he tulisivat aiheuttamaan paljon häiriötä elinkeinoelämän eri aloille*.

Vuonna 1939 Suomessa olleiden juutalaispakolaisten määräksi ilmoitettiin vain 228. Samana vuonna vastatessaan IKL:n (Isänmaallisen Kansanliikkeen) pakolaisasiasta tekemään kysymykseen sisäministeri Urho Kekkonen totesi **Suomen hallituksen ryhtyneen kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin, ettei Keski-Euroopan pakolaisvirta pääsisi suuntautumaan Suomeen**. Näin tapahtuikin, **Suomi pysyi lähes suljettuna**. Tuolloin juutalaisiin viileästi tai torjuvasti suhtautuvia kannanottoja esiintyi jopa monissa porvarilehdissä. IKL:n lehdistö hyväksyi varauksetta Suomen hallituksen tiukat toimet.

Kesällä 1940 **Suomella olisi ollut mahdollisuus pelastaa huomattava määrä Saksan juutalaisia** Petsamon kautta Yhdysvaltoihin. Sotatoimien seurauksena muut pakotiet olivat sulkeutuneet. **Kansallisen edun vuoksi maamme kuitenkin kieltäytyi auttamasta**: Haluttiin ensisijaisesti turvata elintarvikkeiden tuonti puutetta kärsivään maahan. **Jatkosodan aikana useat Suomen juutalaispakolaisista passitettiin työleireille vaikeisiin oloihin Lappiin**.

Kesällä 1942 Himmler vieraili Suomessa. Vierailun yhteydessä keskusteltiin myös Suomen juutalaiskysymyksestä. Koska Suomen juutalaiset tuotiin esille

lukuina Wannseen konferenssipöytäkirjan yhteydessä, on todennäköistä, että heidätkin pyrittiin luovuttamaan.

Ylipäällikkö Mannerheim otti Suomen juutalaisten luovuttamiseen ehdottoman kielteisen kannan. Suomen omat juutalaiset säästyivät Hitlerin tuhkoneistolta, mutta **Suomi luovutti 6.11.1942 saksalaisille 27 ulkomaalaista**. Heidän joukossaan oli **kahdeksan juutalaispakolaista, joista vain yksi selvisi hengissä keskitysleiriltä**. Nämä **luovutukset** tehtiin Suomen Valpon päällikön Arno Anthonin aloitteesta, ja ne **ovat konkreettinen esimerkki Suomen valtiollisen poliisin johdossa esiintyneestä antisemitismistä**. Sodan jälkeen 1947-48 Arno Anthoni joutui vastaamaan juutalaisten luovuttamisesta Saksaan Turun hovioikeudessa. Hän kiisti, että valtiollinen poliisi olisi suunnitellut pakolaisjuutalaisten luovuttamista. Tätä juridista näytelmää on luonnehdittu yhdeksi Suomen merkillisimmistä oikeudenkäynneistä. Syyte hylättiin. Korkein oikeus muutti päätöstä vain siten, että antoi Anthonille varoituksen jatkuvasta varomattomuudesta virantoimituksessa. Valtio maksoi Anthonille korvausta tämän pitkästä tutkintovankeusajasta. Anthonin esimiestä, sisäministeri Toivo Horellia ei asetettu syyteeseen.

Uusnatsismia ja antisemitismia esiintyy meidänkin päivinämmme, mm. Turun synagoga ja juutalaisten hautausmaa joutuivat 90-luvulla ilkeiden kohteiksi. Myös uusnatsista kirjallisuutta on jälleen ilmestynyt maassamme. Esimerkiksi Mark Parland ihannoii Hitleriä ja kansallissosialismia kirjassaan “Waffen-SS:n sankareita” (Helsinki, 1995). Kirja ei ole ainoa lajissaan, ja on ymmärrettävää, että maamme juutalaiset ovat yhä varuillaan.

Wolf Davidkin päätti aluksi mainitun puheensa: “... toivomme ja odotamme sitä päivää, jolloin juutalaisuuteen suhtaudutaan niin asiallisesti ja objektiivisesti kuin sen asema monoteismin esitaistelijana maailmanhistoriassa edellyttää.”

Lähteet: Eino Kuparinen, *Aleksandriasta Auschwitziin - Antisemitismin pitkä historia*, Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1999; Elina Suominen, *Kuoleman laiva S/S Hohenhörn – juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa*, WSOY, 1979; Taimi Torvinen, *Kadimah – Suomen juutalaisten historia*, Otava, 1989, sekä “*Suomen edunvalvonta sulki pakotien juutalaisilta*”, Helsingin Sanomat 24.1.1993